

2. Бурдукова И. И., Борзова Е. П. Культура и политические системы стран Востока. СПб. : Издательство СПбКО, 2008. 380 с.
3. Гаджиева С. Ш. Одежда народов Дагестана XIX – начало XX в. Москва : Наука, 1981. 207 с.
4. Еловицова Е. Мусульманские жены. Как им живется – украинским женщинам, которые по собственной воле надели хиджаб? *Единственная*. № 3. 2011. С. 95–100.
5. Мутаххари М. Вопрос Хиджаба. Москва : Садра, 2012. 240 с.
6. Нагорний С. Політична думка ісламського суспільства та її вплив на політичну систему в країнах Арабського Сходу. *Українське релігієзнавство*. 2010. № Спецвип. С. 156–164.
7. Николь Д. Мир Ислама. Москва : Мир книги, 2007. 192 с.
8. Семенова Л. А. Фатимидский исмаилизм в современном западном исламоведении // Ислам в истории народов Востока. Москва : Наука, 1981. С. 25–39.
9. Тарасенко О. В. Хиджаб в исламской религии. *Вестник МГЛУ*. № 2. 2010. С. 32–38.

Сіра Н.П.

директор,

*Мезинський археологічний науково-дослідний музей
імені В.С. Куриленка*

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕЗИНСЬКОЇ ПАЛЕОЛІТИЧНОЇ СТОЯНКИ

В історії вітчизняного палеолітознавства немає іншої пам'ятки, яка б привертала увагу кількох поколінь археологів, викликала б стільки різних точок зору, гіпотез, як Мезинська стоянка первісної людини (Чернігівська обл.).

Традиційно вважається, що її було відкрито Федором Кіндратовичем Вовком, який улітку 1908 р., напередодні XIV археологічного з'їзду в Чернігові, провів розкопки на місці знаходження кісток у садибі козака Сисоя Кошеля.

Відомо, що Попередній комітет з підготовки з'їзду створили у Чернігові 1906 р. Ним була розроблена спеціальна «Програма підготовительних работ к XIV Археологическому съезду», яка, серед інших заходів,

передбачала збір матеріалів на території губернії для створення виставки. Каталогізацією надісланих матеріалів займався Петро Михайлович Добровольський, завідувач справ Чернігівської архівної комісії, один із провідних її діячів. Саме П. Добровольський звернув увагу на знахідки, надіслані на виставку священником з с. Мезин.

За ініціативою П. Добровольського у жовтні 1907 р. у Мезині були здійснені невеликі розкопки, які фінансувалися Чернігівським попереднім комітетом. Водночас серед мешканців селища провели збір експонатів та опитування щодо знахідок попередніх років. Заклопотаний роботою, пов'язаною з організацією з'їзду, П. Добровольський оприлюднив лише коротке повідомлення про пошуки у Мезині у передмові до каталогу виставки Археологічного з'їзду.

Влітку 1908 р у сусідньому селі Псарівка (нині Деснянське) наймав садибу для літнього відпочинку Ф.К. Вовк із своїм учнем С. Руденком. Ознайомившись із привезеними знахідками, він виявив у супутниковій лесовій породі дрібні кремені, явно штучного розщеплення. Це спонукало вченого на місці вивчити ситуацію і визначити ці знахідки як «палеолітичну стоянку пізнього палеоліту мадленської епохи».

Повідомлення про знахідки було зроблено Ф. Вовком під час з'їзду. Крім того, у складі виставки демонструвалися 72 кістки тварин та вітрина з дрібними знаряддями праці з кременю.

Розкопки, розпочаті в 1908 р., були продовжені під керівництвом Ф. Вовка в 1909 р. його учнями П.П. Єфіменком та В.В. Сахаровим. Саме тоді були знайдені видатні твори палеолітичного мистецтва – скульптурні фігурки, зроблені з бивня мамонта.

Перші відомості за результатами робіт 1909 р. з'явилися в російській науковій літературі того ж року, а за кордоном були викладені в 1911 р. П. Єфіменком на Діжонському конгресі. В 1912 р. Ф. Вовк зробив доповідь на міжнародному антропологічному конгресі в Женеві, після чого вони здобули світову значимість.

Через відсутність коштів у 1910 та 1911 рр. розкопки не проводилися.

Розкопками 1912 р., що проводилися Л. Чикаленком, Б. Крижановським та П. Смеловим, знову були виявлені унікальні витвори мистецтва – браслети з бивня мамонта, заготовки для браслетів та стилізовані фігурки. Вони були прикрашені геометричним, так званим меандровим орнаментом.

Із створенням Всеукраїнської Академії наук в 1918 р., а в її складі – Кабінету антропології і етнології імені Ф. Вовка знову було порушене

питання про подальше дослідження стоянки, а також внесені пропозиції про видання спеціалізованого «Мізинського збірника».

Однак це видання не побачило світ через негативне ставлення академіка М. Грушевського як безпосередньо до Ф. Вовка, так і до самих результатів досліджень.

У 1929 р. з приводу 10-літнього ювілею АН України мізинські знахідки були представлені на виставці, а також було видано збірку «Мізин» за редакцією Михайла Рудинського [1].

У 1930 та в 1932 рр. експедиція Кабінету антропології під керівництвом Михайла Яковича Рудинського після довгої перерви здійснила розкопки метою відкорегування ділянок розвіданих площ з майбутніми напрямками досліджень. Експедиції можна вважати комплексними, тому що в них брали участь фахівці різних напрямків: археолог М. Рудинський, геолог В. Різниченко, палеонтолог І. Підоплічко, зоолог Л. Кістяківський.

Найповніше довоєнні результати розкопок приведені в монографії П. Борисковського «Палеолит України» та П. Єфіменка «Первобытное общество» [2].

З 1954 по 1961 рр. стоянка досліджувалась експедицією Інституту археології АН УРСР під керівництвом Шовкопляса Івана Гавриловича.

Загальна вивчена площа стоянки близько 1200 кв. м. На підставі досліджених в 1954–1961 рр. господарсько – побутових комплексів та аналізу результатів попередніх розкопок було встановлено, що стоянка складалася із 5 комплексів поселень.

Численні знахідки на стоянці (120 тис. одиниць) можна поділити на фауністичний комплекс, що загалом становить 8600 одиниць, кремнієвий інвентар та вироби мистецтва.

Зафіксовано залишки двадцяти видів тварин, а серед них – 116 мамонтів.

За всі роки розкопок на стоянці було знайдено 829 мушлів. У більшості випадків вони мають штучні отвори, що дає змогу припущення їх використання як прикрас.

Загальна кількість кременевого знаряддя – більше 113 тис. одиниць, з яких на знаряддя праці приходиться 4429 одиниць. Але найцінніші та унікальніші знахідки – це вироби мистецтва, які представлені декількома групами. Перш за все скульптурні фігурки з бивня мамонта, що поділяються на: антропоморфні (примітивні), фалістичні (стилізовані зображення жіночої фігури), у вигляді «пташок» та фігурки тварин.

За результатами дослідження стоянки в 1965 р. вийшла монографія І.Г. Шовкопляса «Мезинська стоянка», яку автор присвятив своєму вчителю і одному з перших її дослідників Петру Петровичу Єфіменку [3].

Деякий час вважалося, що місце стоянки досліджене повністю, і шукати там нічого. Але засновник Мезинського археологічного науково-дослідного музею Куриленко Василь Єлисейович з цим не погодився. 2005–2007 рр. він присвятив другому етапу розкопок Мезинської палеолітичної стоянки, в ході чого було закладено чотири шурфи. Дуже цікавим виявився II шурф, (що знаходиться в 5 м від музею), який подарував унікальні знахідки. Автором було виявлено кремені, оброблені людиною, кістки копитних тварин та мамонта. В скупченні виявлено атлант зі скелета мамонта, який, схоже, мав служити муфтою, що скріплювала тонкі кінці бивнів над входом у житло. На інших кістках зубра залишені сліди активних затісувань, шліфовки, нанесення шевронів. Найцінніша з них – нога копитного з гравірованою орнаментальною композицією ліній, що вдало лягають на ритм фаз місяця й геометричний орнамент мезинських браслетів. Цю модель описано в брошурі «Далеке минуле рідного краю» [4].

В історію краю та в науковий обіг ввійшла й інша палеолітична пам'ятка (друга Мезинська стоянка) – Костомахин колодязь. В 70-х рр. ХХ ст. Куриленко, досліджуючи колодязь, у 8 м шарі лесу на 0,5 м вище шару крейди знайшов лінзу вугілля, кремені, суглобний плавник химерної водоплавної істоти [5].

У 1965 році завдяки наполегливій праці краєзнавця, археолога Куриленка В.Є. на території Мезинської стоянки створено музей, який висвітлює історію мікрорегіону від палеоліту до сучасності. Сьогодні музей являється серцевиною туристичного потенціалу Мезинського національного природного парку.

Список використаних джерел:

1. Мізин. Визначніші серії кістяних виробів Мізинської палеолітичної стації в освітленні Федора Вовка / За ред. М. Рудинського; ВУАН. – К., 1931.
2. Шовкопляс Т.І. З історії дослідження Мізинської стоянки // Сіверянський літопис. – 2008. – № 6. – 121 с.
3. Шовкопляс І.Г. Мезинская стоянка. К истории Средневекового бассейна в познепалеолитическую эпоху. – К., 1965.
4. Куриленко В.Є. Далеке минуле рідного краю. – Шостка, 2007. – 28 с.
5. Куриленко В.Є. Історія Чернігово-Сіверщини з найдавніших часів у знахідках Мезинської округи: нариси про далеке минуле рідного краю. – Чернігів, 2008. – 74 с.